

CIKKÜNK NYOMÁN

Egy betegség tünetei

Amikor Nadas Péter azt találta írni Esterházy Péter bravúros lektűrjéről, az *Egy nőről*, hogy ezzel a „nagy könyvvel” lett a magyar irodalom (és végre nagykorú), azt válaszoltam az Esterházy előtti magyar irodalom és a józan ész védelmében, hogy Nadas „Esterházyról szóló megnyilatkozásai (és vice versa) már régóta csupán két nemes férfiszív kölcsönös vonzalmának zavarba ejtő dokumentumaként értékelhetők”. Azt reméltem, hogy élcem felébreszti Nádast, aki nyilván elbóbiskolt, és napszúrászt kapott a szeretet kánikulás fényözönében. Számításom nem vált be. Nadas azóta tudatta olvasóival, hogy a mai magyar publicisztikában csak két szerzőnek van önálló nyelve – az egyik persze Esterházy. Ezt a „csakot” – személyes indítékból is – elfogadhatatlannak tartottam, és voltam olyan tapintatlan, hogy erről a játékszabályok megsértésével levelet írjak neki.

A *Népszabadság* január 5-i számában Nadas újabb zavarba ejtő dokumentumot publikált, olyat, amelyen már nem lehet viccelődni. Megértéséhez röviden össze kell foglalnom az előzményeket.

Bächer Iván a fent említett újság szilveszteri számában szatírát közölt „Név Előd betűvető kisiparosról”, akiben beavatottak felismerhetik Esterházy Pétert. Név Előd sikeres író, pompás író, aki mindent egyformán meg tud írni. „Nem ír szükségszerűen jól ugyan, de mégis jól csinálja mindig.” Ezzel a megfogalmazásával – melynek írása más helyén következetlenül ellentmond, amikor a „rosszul” szóban rejlő ítéletet alkalmazza hőse művészi termékeire – plasztikusan fejezi ki az Esterházy-probléma lényegét. Jó néhány évvel ezelőtt magántársaságban Midasz ki-

rállyal neveztem Esterházyt. Midasz érintésétől, mint tudjuk, minden arannyá változik. Esterházy – magyaráztam – annyira tud írni, hogy mindaz arannyá tetszik, ami kikerül a kezéből. Ámde utólag kiderül, hogy mégsem mindegy: lócitromhoz ért-e, vagy valamilyen nemes anyaghoz. Bächer szatírájának hőse mesterien ír, pénzért, „ha már egyszer kurva vagyok, csináljam jól” – ez a művészetfilozófiája. Egy bizonyos olyan lapba is ír, amelyet utál – Bächer a *Népszabadságra* céloz –, a pénzt itt is zsebre vágja, de hogy ezt ne kelljen megalázónak éreznie, minden alkalommal „megalázza a lapot és annak minden kismesterét, iparosát, munkását, akkurátusan és kíméletlenül”.

E könyörtelen szatíra egyik állítása – miszerint Név Előd kurva, aki pénzért bármit és bárhova megír – nem alkalmazható Esterházyra. Ezt bizonyítani sem kell, hiszen ő maga már bebizonyította többször is az Antall-Boross kormányzat idején. Otthagyta a *Hitelt*, amikor az zsidózni kezdett, és bojkotálta a jobboldali uszítók által irányított rádiót és televíziót. Feltételezem, hogy Bächer Iván azért választott álnevet a hőseinek, mert a szatíra által megkövetelt túlzás ódiúmával csak fiktív személyt terhelhetett meg. Mármost nagy esztétikai és erkölcsi probléma, hogy miként vehetőek az irodalomban a valóságos vonások a fiktívekkel. Thomas Mann például el szeretne volna titkolni Lukács György előtt, hogy róla mintázta a jézsuít, prefasiszta Naphtát. Lukács jól mulatott ezen, mert úgy gondolkodott, hogy szívalral is megkínálta volna a nagy író, ha ennek éppen erre lett volna szüksége, miért ne bocsássa akkor rendelkezésére néhány tulajdonságát?

Minden szatírában keverednek életből ellesett és kitalált motívumok, az írás érvényességét az dönti el, hogy az ily módon létrehozott hősök milyen érzékletesen fejeznek ki valamilyen képtelen magatartást, és hogy ez a magatartás valóban szatírát érdemel-e. Bächer hőse abba a lapba ír pénzért, amelyet a múltja miatt a leginkább utál, és ezt a múltat kompenzálszerűen minduntalan megostorozza. A szatíra központjában tehát az a kérdés áll, hogy elmarasztalható-e a múlt formációk bűneiért mai formációk, és ha igen, akkor az elmarasztalás (kiváltképpen sorozatban) összeegyeztethető-e a lukratív munkatársi viszonyal.

Nadas Péter először azt a megrendítő tapintatlanságot követi el, hogy a *Népszabadság* teljes olvasótáborra előtt leleplezi, kit fed az álnév. A december 30-i szám olvasói közül legfeljebb néhány ezren gondolhattak Esterházyra. Magam is átsiklottam Bächer cikke fölött. Viszont a január 5-i szám valamennyi olvasója a megvilágosodás élményében részesül. Erről a baklövésről már Puskin is elmondta a véleményét:

*Névtelen szatírát írva,
Mely eltángálta Epést,
Nem vártam vad szitkaimra
Nyílt választ, ellenvetést.
Igaz-e, mit rebesgetnek?
Csakugyan felelt-e, mondd?
Vételet a nyaklevesnek
Nyugtázta a sültbolond?*

Ennél a tapintatlanságnál is fantasztikusabb, hogy a kis szatíra íróját Nadas „populista inszINUÁCIÓJÁ” vádolja kétszer is rövid háborgása során, ami stiláris szempontból jelzi, milyen rendkívüli állapotba került. Rádásul Rényi Péterrel hozza közös nevezőre, amiért mindketten írók zsebében kutakodnak. Mármost Bächert csak az kapcsolja össze Rényivel, hogy egyiküknek sincs köze a populizmushoz. Az egész magyar irodalom egyesülne eme szemléletmód tág ege alatt, ha mindenki populista volna, aki írói jómdelemtől beszél. Rényi – jövedelt az azon nyomban megírtam neki (lásd a *Beszélő* 1983 tavaszán megjelent hetedik számát) – azért beszélt a pénzről, hogy imperialista úgynököknek nyilváníthassa Konrád Györgyöt, ez pedig nem Szabó Dezső-í, hanem sztálini hagyomány. Bächer azért beszél a

pénzről, mert szerinte nem illik rendszeresen szidni múltjáért azt a mai lapot, melytől a jelenben rendszeresen pénzt fogadunk el. Ez a nézet nem csapható kupán a populizmus bunkósbotjával. A populizmus a modern világ kihívására egy romantizált és fiktív elemekkel vegyes paraszti-nemzeti értékrend felmutatásával válaszol. Név Előd pénze nem a fránya, kozmopolita, városi himpellérek érintésétől búzlik. És nem is az imperialisták whiskyjétől, mint Konrád, Rényi szerint.

Nádast arról győzi meg – én is kétszer mondom – „Bächer Iván populista inszINUÁCIÓJA”, „hogy most már nemcsak a *Népszabadság* múltját, de a jelenét kell tehát az egész lapra ráhúzza a vizes lepedőt. Miért nem cenzúrázták ki írását az ünnepi számból az írói szabadság nagyobb dicsőségére? Az egész lap, régi és új munkatársaival együtt, utálatra méltó, mert megjelent benne szilveszterre egy szatíra. Nadas érzékenysége bántóan szelektív. Sohasem szánta rá magát ilyen súlyos, több tucat általa jórészt nem is ismert ember becsületébe vágó következtetésre, amikor nem Esterházyról szólt a mese. Végtelen elfogultságában még azt az állítást is megkockáztatja, hogy a sajtószabadságban „a *Népszabadságnak* nincsen érdeme, Konrádnak vagy Esterházyknak viszont elévülhetetlen az érdeme”.

Micsoda zavarba ejtő kijelentés megint! Nadas, aki valóban részt vett a sajtószabadságért folytatott harcban, belülről ismeri a Kádár-korszak intellektuális és morális frontvonalait. Hogyan említheti együtt ebben a vonatkozásban Esterházyt, akinek akkortájt egyetlen műve sem maradt kéziratban, és aki egyetlen szamizdat kiadványt sem gazdagított, Konráddal, aki Magyarországon csak illegálisan publikálhatott több mint egy évtizeden át, mert nyilvánosan sértette meg külföldön és idehaza is Jaltától kezdve a pártmitoszig az összes érvényes tabut? Esterházyknak vannak irodalmi érdemei, és az is igaz, hogy Esterházy a kisujját sem adta oda a pártállamnak, de például publicisztikát már nem írt, holott azóta bebizonyította, hogy nagyon is képes erre, mert olyan okokból, amelyek teljesen rá tartoznak, tartózkodott a nyílt konfrontációtól. Más kitűnő írók is jártak el így, miközben érvényes életművet hoztak létre. Amikor Nadas a sajtószabadság vonatkozásában Esterházy hervadhatatlan érdemeiről beszél, azt a kérdést veti fel, nem először, hogy nem valami betegség pusztít-e közöttünk?

E kérdésre csak igennel válaszolhatok. Irodalmi életünk beteg, és még csak meg sem lehet mondani, mióta, mert bármilyen időpontot neveznénk meg, ki lehetne mutatni, hogy az előzmények még messzibbre nyúlnak vissza. Vitáinkat sohasem folytathattuk le tisztességesen, mert a művészet olyan társadalmi közegben küszködött, melyben az őszinte kritika irodalmon kívüli veszélyek lehetőségét idézte fel. A legkiválóbbak összebújtak, lelkes tábor gyült körük, a legfőbb értékmerő az odaadás volt. Hogy régi metaforával éljek: nemes vadak melengették a leheletükkel egymást gyérülő érdeinkben, és ez a helyzet akkor sem változott meg, amikor – 1989 után – eloszolhatott volna a félelem a külső támadástól. A szélfúvástól elszoktak régen, az időjárás szeleszeit merényletekként élik át. Nemes vadak voltak – védett vadak szeretnének lenni. Ellenállva a régi tabuknak tabuizáltak magukat az egymást. Az egyébiránt egészséges Nadas beteges reakcióját ez a beteges helyzet idézi elő: valaki megsértett egy iratlan és immár értelmetlen szabályt, ezzel reakcióval beteges reakció ellen az egyedüli gyógymód, hogy nem vesszük tudomásul: úgy gondolkodunk, beszélnünk és írunk, mintha demokratikus közegben, a citoyen értékrend büvöletében cseperedtünk volna fel.

Eörsi István

TVÉNY

SOROZAT

30 napos futamidő - kamat: évi 27,5%

SOROZAT

30 napos futamidő - kamat: évi 28,5%

SOROZAT

30 napos futamidő - kamat: évi 30%

LAKESSÁGI KÖZPONT: 1052 BUDAPEST, VÁCI U. 16/B.
TEL.: (42) 422-000 • 7621 PÉCS, RAKÓCZI U. 46.
TEL.: (52) 442-201 • 8000 SZÉKESFEHÉRVÁR, TÁNCICS
KÉSCSABA, WLASSICH SÉTÁNY 7. TEL.: (68) 454-293
1024 BUDAPEST, ADY ENDRE U. 19. TEL.: 212-2796
PRIST FIÓKJAI ORSZÁGSZERTE.